

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ**

.....o0o.....

**SỰ BIẾN ĐỔI NGÔI NHÀ TRUYỀN THỐNG
CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở XÃ ĐẠI PHÚ,
HUYỆN SƠN DƯƠNG, TỈNH TUYÊN QUANG**

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN

Giảng viên hướng dẫn: PGS.TS. ĐINH THỊ VÂN CHI

Sinh viên thực hiện : TRẦN MẠNH ĐẠT

Hà Nội – 2012

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành bài khóa luận tốt nghiệp này, ngoài sự nỗ lực, cố gắng của bản thân, tôi còn được sự giúp đỡ của các thầy, cô trong khoa Văn hóa dân tộc. Qua đây, tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành tới các thầy cô trong khoa Văn hóa dân tộc thiểu số – Trường Đại Học Văn Hóa Hà Nội, đặc biệt tôi em xin gửi lời cảm ơn chân thành và sâu sắc tới PGS – TS. Đinh Thị Vân Chi – người đã trực tiếp hướng dẫn tôi hoàn thành bài nghiên cứu này.

Đồng thời, qua đây tôi cũng xin gửi lời cảm ơn đến Ban văn hóa xã Đại Phú, các cán bộ trong Ủy Ban Nhân Dân xã Đại Phú, đặc biệt là nhân dân các thôn Cây Thông, Dững Dao, Hoa Lũng, Thái Sơn, Đồng Giếng, Hải Mô, Lũng Hoa, Hữu Vu... trong xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang đã nhiệt tình giúp đỡ, cung cấp tài liệu và nhiều thông tin quý giá trong quá trình khảo sát, thu thập tài liệu thực tế.

Mặc dù đã rất cố gắng nhưng do trình độ hiểu biết và thời gian hoàn thành có hạn nên bài viết khó tránh khỏi những thiếu sót. Tôi rất mong nhận được sự đóng góp của các thầy, cô và các bạn để cho bài báo cáo của tôi được hoàn chỉnh hơn.

Tôi xin chân thành cảm ơn.

Hà Nội, ngày 18 tháng 5 năm 2012.

Sinh viên

Trần Mạnh Đạt

MỤC LỤC

LỜI CẢM ƠN.....	1
MỤC LỤC	3
MỞ ĐẦU	1
1. Tính cấp thiết của đề tài.....	1
2. Lịch sử nghiên cứu đề tài.....	2
3. Mục tiêu nghiên cứu của đề tài.....	2
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	3
5. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu của đề tài	3
6. Đóng góp của đề tài	4
7. Cấu trúc của đề tài nghiên cứu	4
CHƯƠNG 1.....	5
KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI CAO LAN VÀ NGÔI NHÀ TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở XÃ ĐẠI PHÚ, HUYỆN SƠN DƯƠNG, TỈNH TUYÊN QUANG.....	5
1.1. Đặc điểm tự nhiên – xã hội của xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang.....	5
1.1.1. Vị trí địa lý.....	5
1.1.2. Khí hậu.....	6
1.1.3.Thủy văn.....	6
1.1.4. Nguồn tài nguyên.....	7
1.1.5.Giao thông	7
1.1.6.Thành phần dân tộc ở địa phương	8
1.2. Khái quát về người Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang.....	8

1.2.1. Nguồn gốc lịch sử và tộc danh Cao Lan.....	8
1.2.2 Địa bàn phân bố dân cư	10
1.2.3. Văn hóa vật chất	12
1.2.3.1 Nhà ở.....	12
1.2.3.2 Trang phục	12
1.2.3.3 Ăn uống, hút	13
1.2.4. Văn hóa tinh thần.....	13
1.2.4.1 Tôn giáo, tín ngưỡng	13
1.2.4.2 Văn nghệ dân gian	14
1.3. Ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang	15
1.3.1 Một số tập quán liên quan đến ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú.....	16
1.3.1.1 Cách tính tuổi cho gia chủ khi làm nhà	16
1.3.1.2 Chọn hướng nhà	18
1.3.1.3 Chọn đất và vật liệu làm nhà	19
1.3.1.4 Nhiệm vụ của các thành viên trong việc làm nhà.....	21
1.3.2 Kiểu dáng, thiết kế, kết cấu của ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan	22
1.3.2.1 Kết cấu nhà vì kèo có 3 cột (<i>nhà trâu đực – Làn tặc wài</i>)	22
1.3.2.2 Kết cấu nhà vì kèo có 4 cột (<i>nhà trâu cái – Làn mẽ wài</i>)	24
1.3.3. Bố trí mặt bằng, không gian trong ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan	26
1.3.3.1 Trong kiểu nhà vì kèo có 4 cột (<i>nhà trâu cái – Làn mẽ wài</i>)	27
1.3.3.2. Trong kiểu nhà vì kèo có 3 cột (<i>nhà trâu đực – Làn tặc wài</i>).....	29
1.3.4. Những nghi lễ, kiêng kỵ liên quan đến ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan	31
1.3.4.1 Những nghi lễ liên quan đến ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan .	32

1.3.4.2.Những kiêng kỵ liên quan đến ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan	34
1.3.5 Những giá trị của ngôi nhà truyền thống.....	38
1.3.5.1 Giá trị văn hóa – xã hội	38
1.3.5.2 Giá trị tâm linh.....	39
CHƯƠNG 2.....	41
NGÔI NHÀ TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở XÃ ĐẠI PHÚ TRONG BỐI CẢNH HIỆN NAY	41
2.1 Sự biến đổi trong tập quán liên quan đến ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú trong giai đoạn hiện nay.....	41
2.1.1 Sự biến đổi trong cách tính tuổi làm nhà của người Cao Lan ở xã Đại Phú	42
2.1.2 Sự biến đổi về hướng của ngôi nhà của người Cao Lan ở xã Đại Phú	44
2.1.3 Sự biến đổi trong chọn đất và vật liệu làm nhà của người Cao Lan ở xã Đại Phú	45
2.1.4 Sự biến đổi trong nhiệm vụ của các thành viên trong việc làm nhà của người Cao Lan ở xã Đại Phú.....	47
2.2 Sự biến đổi trong kiểu dáng, kết cấu, thiết kế ngôi nhà của người Cao Lan ở xã Đại Phú.....	48
2.2.1 Sự biến đổi trong kết cấu nhà sàn truyền thống	49
2.2.2 Sự xuất hiện của tổ hợp dạng nhà chuyển tiếp.....	51
2.2.3 Sự xuất hiện phổ biến của nhà trệt	52
2.3 Sự biến đổi trong cách bố trí mặt bằng, không gian của ngôi nhà người Cao Lan ở xã Đại Phú	53
2.3.1 Cách bố trí mặt bằng, không gian nhà sàn hiện nay.....	53
2.3.2 Cách bố trí mặt bằng, không gian trong dạng nhà chuyển tiếp.....	55
2.3.3 Cách bố trí không gian trong ngôi nhà trệt.....	58
2.4 Sự biến đổi trong các kiêng kỵ liên quan đến ngôi nhà của người Cao Lan ở xã Đại Phú	60

2.4.1	Kiên kị trong chọn vật liệu	60
2.4.2	Kiên kị trong khi dựng nhà.....	61
2.4.3	Kiên kị trong sinh hoạt của các thành viên trong gia đình và đối với khách	62
2.5	Sự biến đổi giá trị ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú ..	63
2.5.1	Sự biến đổi giá trị văn hóa – xã hội của ngôi nhà truyền thống.....	63
2.5.2	Sự biến đổi trong giá trị tâm linh của ngôi nhà truyền thống.....	64
CHƯƠNG 3		67
NGUYÊN NHÂN BIẾN ĐỔI VÀ GIẢI PHÁP BẢO TỒN, PHÁT HUY GIÁ TRỊ NGÔI NHÀ TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở XÃ ĐẠI PHÚ, HUYỆN SƠN DƯƠNG, TỈNH TUYÊN QUANG.....		67
3.1	Nguyên nhân biến đổi ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang	67
3.1.1	Các chính sách hỗ trợ phát triển kinh tế - xã hội của Đảng, Nhà nước.....	67
3.1.2	Sự phát triển kinh tế của các hộ gia đình.....	68
3.1.3	Sự thay đổi cơ cấu gia đình truyền thống.....	70
3.1.4	Sự thiếu sự quan tâm, quản lý đúng mức của chính quyền và ngành văn hóa địa phương	72
3.1.5	Sự thay đổi quan niệm về ngôi nhà truyền thống của người dân.....	73
3.2	Giải pháp bảo tồn, phát huy giá trị ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú.....	74
3.2.1	Chính sách của Đảng và Nhà nước đối với việc gìn giữ và phát triển văn hóa truyền thống nói chung và ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan nói riêng..	74
3.2.1.1	Xây dựng, hoàn thiện hệ thống chính sách hỗ trợ đầu tư kinh phí cho việc xây dựng, phát triển các ngôi nhà truyền thống của các dân tộc thiểu số	76
3.2.1.2	Quy hoạch, đầu tư phát triển kinh tế địa phương trong tương quan giữ gìn phát triển văn hóa tộc người	76

3.2.1.3 Có kế hoạch đào tạo, bồi dưỡng đội ngũ cán bộ quản lý văn hóa.....	77
3.2.2 Tổ chức bảo vệ và phục dựng những ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan tại xã Đại Phú	79
3.2.2.1 Chính sách bảo vệ những ngôi nhà truyền thống còn hiện hữu tại xã Đại Phú	79
3.2.2.3 Chính quyền tỉnh, huyện đầu tư kinh phí để làm phim, tư liệu về ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan tại xã Đại Phú	80
3.2.2.4 Chính quyền và bảo tàng các cấp cần đầu tư để phục dựng lại ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan	80
3.2.3 Tuyên truyền nâng cao nhận thức cho thế hệ trẻ người Cao Lan trong việc bảo vệ và phát triển ngôi nhà truyền thống tại xã Đại Phú	81
3.2.3.1 Thông qua những nghệ nhân, người già, thầy cúng.	82
3.2.3.2 Tuyên truyền thông qua các buổi ngoại khóa của nhà trường tại địa phương.....	82
3.2.3.3 Thông qua các sự kiện, chương trình tổ chức tại địa phương	83
3.2.3.4 Thông qua ngành văn hóa địa phương.	84
3.2.3.5 Thông qua đài phát thanh, truyền hình, báo chí của huyện, tỉnh.	85
KẾT LUẬN	87
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	89
PHỤ LỤC	91

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Việt Nam là quốc gia có 54 dân tộc cùng chung sống trên khắp các vùng lãnh thổ, mỗi dân tộc đều có những giá trị văn hóa đặc trưng tiêu biểu, tạo nên một bức tranh sinh động, rực rỡ, lấp lánh nhiều màu sắc trong sự thống nhất chung về văn hóa.

Hiện nay, quá trình phát triển kinh tế - xã hội cũng như hội nhập quốc tế đã có những ảnh hưởng tích cực và tiêu cực tới văn hoá của các dân tộc thiểu số. Quá trình hình thành và phát triển của dân tộc Cao Lan tại Tuyên Quang đã tạo nên nét văn hoá độc đáo cho riêng mình. Tuy nhiên, hiện nay văn hoá của dân tộc Cao Lan ở Tuyên Quang đang đứng trước nhiều thách thức, một số giá trị văn hoá truyền thống có nguy cơ bị mai một, thậm chí biến mất. Sự giao lưu văn hóa, tiếp thu tràn lan, không có chọn lọc các yếu tố văn hoá của các dân tộc khác đã dần làm mất đi bản sắc riêng của mình, đặc biệt là đối với ngôi nhà truyền thống – một công trình kiến trúc mang đậm nét văn hóa tộc người.

Thực hiện chủ trương của Đảng và Nhà nước xây dựng nền văn hoá “*tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc*” theo tinh thần Nghị quyết Trung ương V khoá VIII của Ban Chấp hành Trung ương Đảng, những năm gần đây việc khôi phục và gìn giữ ngôi nhà truyền thống của dân tộc Cao Lan đã bắt được chú trọng và đạt một số kết quả nhất định. Tuy nhiên, việc giữ gìn và phát triển kiến trúc nhà cửa truyền thống này còn một số hạn chế nhất định như: phát triển một cách tự phát, thiếu tính định hướng; nhiều giá trị văn hoá truyền thống trong ngôi nhà có nguy cơ mai một dần; chính sách của các cấp chính quyền đối với việc phát triển kiến trúc nhà cửa truyền thống còn hạn chế... Thực tế biến đổi nhanh chóng đó đòi hỏi phải có những giải pháp quản

lý Nhà nước phù hợp để giữ gìn và phát huy loại hình kiến trúc độc đáo này. Trước nhu cầu mang tính cấp thiết đó, tác giả mạnh dạn lựa chọn **“Sự biến đổi ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang”** làm đề tài khoá luận tốt nghiệp của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu đề tài

Nhận thấy tầm quan trọng của văn hóa các dân tộc trong khối thống nhất dân tộc và những biến đổi trong tương quan của sự phát triển, dân tộc Cao Lan đã là đối tượng của nhiều đề tài nghiên cứu: Chu Quang Trứ, *Trở lại vấn đề nguồn gốc lịch sử của người Cao Lan*, Tạp chí Dân tộc, số 41/1963; Khổng Diễn – Trần Bình – Đặng Thị Hoa – Đào Thụy Khê, *Dân tộc Sán Chay ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2003; Lâm Quý, *Văn hóa Cao Lan*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 2004; Phù Ninh – Nguyễn Thịnh, *Văn hóa truyền thống Cao Lan*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2002; Nguyễn Nam Tiến, *Về nguồn gốc và quá trình di cư của người Cao Lan – Sán Chí*, Tạp chí Dân tộc học, số 1/1973...Tuy nhiên, hầu hết các tài liệu nghiên cứu về người Cao Lan chỉ tập trung nghiên cứu ở góc độ các giá trị văn hóa chung, chưa có tác phẩm nghiên cứu nào đi sâu về vấn đề sự biến đổi các giá trị văn hóa truyền thống, trong đó có kiến trúc nhà cửa. Trong đề tài này, tôi hy vọng sẽ cho bạn đọc một cái nhìn toàn diện về sự biến đổi một giá trị trong văn hóa tộc người trong xu thế biến đổi chung của xã hội.

3. Mục tiêu nghiên cứu của đề tài

Đề tài “Sự biến đổi ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan” góp thêm một phần tư liệu vào trong hệ thống tư liệu về văn hóa người Cao Lan cả nước nói chung và văn hóa của người Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang nói riêng. Giới thiệu đến bạn đọc những hiểu biết về ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan, thấy rõ sự biến đổi của nó trong

giai đoạn hiện nay, những nguyên nhân nào dẫn đến sự biến đổi đó, để từ đó đề xuất những giải pháp để bảo tồn không chỉ giá trị ngôi nhà truyền thống mà cả giá trị văn hóa tộc người nói chung.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu chính là ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan, những biến đổi của nó trong giai đoạn hiện nay và những nguyên nhân chính dẫn đến sự biến đổi đó.

Phạm vi nghiên cứu của đề tài là nhà của người Cao Lan ở xã Đại Phú, khảo sát thêm những ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Phú Lương, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang. So sánh với nhà sàn của người Cao Lan ở ở một số địa phương khác qua một số tài liệu.

5. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu của đề tài

Trong quá trình thực hiện khóa luận này tác giả tuyệt đối tuân thủ quan điểm của Chủ Nghĩa Mác - Lê nin, tư tưởng Hồ Chí Minh, đường lối lãnh đạo của Đảng, Nhà nước về dân tộc, văn hóa xã hội...,việc tìm hiểu sự biến đổi ngôi nhà truyền thống của dân tộc Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang luôn luôn tuân thủ phương pháp tiếp cận của chủ nghĩa duy vật lịch sử.

Phương pháp chủ đạo để thực hiện đề tài này là: điền dã dân tộc học, bằng các kỹ thuật phỏng vấn, quan sát, ghi âm, chụp ảnh..., thông qua các đợt điền dã tại địa bàn để tìm hiểu về ngôi nhà và sự biến đổi của ngôi nhà truyền thống. Ngoài ra, còn sử dụng thêm một số phương pháp khác như: thống kê, phân tích, so sánh nhằm đưa ra kết quả tốt nhất phục vụ cho việc hoàn thành khóa luận này.

6. Đóng góp của đề tài

Đề tài: “Sự biến đổi ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang”:

- Giúp cho người đọc có những hiểu biết nhất định về kiến trúc nhà sàn của dân tộc Cao Lan.

- Giúp người đọc thấy được những biến đổi và nguyên nhân dẫn đến sự biến

đổi kiến trúc ngôi nhà trong bối cảnh đất nước ta hội nhập và tiến hành công nghiệp hóa – hiện đại hóa đất nước.

- Đề xuất những giải pháp để bảo tồn và phát huy giá trị của ngôi nhà truyền thống trong bối cảnh xã hội đang phát triển theo hướng công nghiệp hóa - hiện đại hóa. Tìm kiếm một số giải pháp quản lý nhà nước mang tính thực tiễn cao để giữ gìn và phát triển ngôi nhà truyền thống của dân tộc Cao Lan trong thời gian tới.

7. Cấu trúc của đề tài nghiên cứu

Ngoài phần giới thiệu chung và phụ lục thì đề tài được phân bổ làm ba chương chính:

Chương 1. Khái quát về người Cao Lan và ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang.

Chương 2. Ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú trong bối cảnh hiện nay.

Chương 3. Nguyên nhân biến đổi và giải pháp bảo tồn, phát huy giá trị ngôi nhà truyền thống của người Cao Lan ở xã Đại Phú, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Bình (2005), *Tập quán mưu sinh của các dân tộc thiểu số ở Đông Bắc Việt Nam*, Nxb Phương Đông, TP. Hồ Chí Minh.
2. Bonifacy, *Une Monographies Man Cao Lan*, Revue Indochinise 13 – 15/7/19045, p.899 – 928.
3. Khổng Diễm – Trần Bình – Đặng Thị Hoa – Đào Thụy Khê (2003), *Dân tộc Sán Chay ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
4. Bé Việt Đăng (1996), *Các dân tộc thiểu số trong sự phát triển xã hội ở miền núi*, Nxb Chính trị Quốc Gia – Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
5. Bùi Đình (1950), *Tìm hiểu đồng bào miền núi ở Việt Nam*, Hà Nội.
6. Lê Sỹ Giáo, *Canh tác nương rẫy, chăn nuôi truyền thống và vấn đề hộ gia đình ở miền núi phía Bắc hiện nay*, Tạp chí Dân tộc học, số 4/1989.
7. Phù Ninh – Nguyễn Thịnh (2002), *Văn hóa truyền thống Cao Lan*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
8. Phòng thống kê huyện Sơn Dương, *Niên giám thống kê năm 2002*.
9. Hoàng Quyết, Tuấn Dũng (1994), *Phong tục tập quán các dân tộc Việt Bắc*, Hà Nội.
10. Lâm Quý (2004), *Văn hóa Cao Lan*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
11. Lâm Quý (1999), *Kò lâu slam (Truyện cổ Cao Lan)*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
12. Lâm Quý, *Đôi nét về lễ hội đám tang của người Cao Lan*, Nguồn sáng dân gian, số 02/2002.
13. Ngô Đức Thịnh (1993), *Văn hóa vùng và phân vùng văn hóa Việt Nam*, Hà Nội.
14. Chu Quang Trứ, *Trở lại vấn đề nguồn gốc lịch sử của người Cao Lan*, Tạp chí Dân tộc, số 41/1963.

15. *Lịch sử Đảng bộ xã Đại Phú, 2000.*
16. Nguyễn Nam Tiến, *Về nguồn gốc và quá trình di cư của người Cao Lan – Sán Chí*, Tạp chí Dân tộc học, số 1/1973.
17. Nguyễn Nam Tiến, *Về mối quan hệ tộc người giữa hai nhóm Cao lan – Sán Chay*, Tạp chí dân tộc học, 1/1972.
18. Nguyễn Khắc Tụng, *Về dân tộc Cao Lan - Sán Chay (sán chấy)*, Tư liệu 447/43, PTLTV Viện Dân tộc học, bản đánh máy.
19. Nguyễn Khắc Tụng (1996), *Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam*, Nxb Xây dựng, Hà Nội.
20. Lê Văn, *Cao Lan có phải người Mán không*, Tạp chí Dân tộc, số 6/1964.
21. Hà Văn Viễn, Hà Văn Phụng (1973), *Các dân tộc thiểu số ở Tuyên Quang*, Hà Nội.
22. Viện Dân tộc học (1975), *Vấn đề xác định thành phần dân tộc các dân tộc thiểu số ở miền bắc Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
23. Viện Dân tộc học (1978), *Các Dân tộc ít người ở Việt Nam (các tỉnh phía Bắc)*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
24. Viện Dân tộc học (1996), *Những biến đổi về kinh tế - văn hóa các tỉnh miền núi phía Bắc*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.